

Arxius Municipals i Arxius Comarcals: Alternativa o complementarietat

Ramón Alberch i Fugueras

President del Comité Director de la Secció d'Arxius Municipals del Consell Internacional d'Arxius

President de l'ONG Arxivers sense fronteres

Aquest text té l'objectiu de plantejar una sèrie de consideracions -que en alguns casos esdevenen veritables interrogants- entorn del paper que els correspon desenvolupar als arxius municipals i als arxius comarcals en el marc de les Jornades "Arxius i Territori" organitzades per l'Associació d'Arxivers Valencians. En aquest sentit la meua anàlisi, per tal que no sigui un mer exercici retòric, es veurà obligada a aportar sovint referències concretes ja que difícilment hom es pot sotstreure de la contemplació de la realitat arxivística que l'envolta. Amb això vull evidenciar que no crec possible analitzar el paper d'ambdós tipus d'arxius des d'un posicionament neutre -que no és antitètic de neutral-i que els aspectes positius o negatius que es puguin presentar es deriven forçosament de la realitat arxivística catalana.

Per tant, amb aquest text volem propiciar l'anàlisi d'una sèrie d'elements que incideixen en la contemplació del paper que els pertoca desenvolupar als arxius municipals i comarcals i que fonamentalment són els següents:

1. En primer terme cal procedir a l'anàlisi del sistema arxivístic propi de la comunitat autònoma per tal de conèixer la legislació, l'estructura de centres, els serveis i els recursos. L'existència d'ambdues tipologies d'arxius -en termes de complementarietat o alternativa- ha de respondre, d'entrada, a una planificació basada en la realització d'un cens d'arxius atesa l'obvietat que no es pot operar sobre una realitat que es desconeix. En aquest sentit cal que els governs autònoms garanteixin l'existència d'un mapa d'arxius -expressió de la voluntat política de situar els arxius al territori- i d'un registre d'arxius -control de "mínims" de les condicions que ha de reunir un equipament arxivístic. Ambdós requeriments, en sintonia amb la proposta feta per l'Associació d'Arxivers de Catalunya en el marc de la discussió de la nova llei catalana d'arxius l'any 2000, els entenc com a fonamentals i ben lluny de les sovintejades improvisacions que han solcat el periple arxivístic català dels darrers quinze anys.

2. El grau d'inserció de l'arxiu en un entorn territorial perfectament definit i que tingui una directa correlació amb un poder polític real i reconeixible. En el cas dels arxius municipals és evident que són indestruïbles d'un poder de tanta solidesa i continuïtat històrica com són els municipis. Probablement sigui el cas més clar d'imbricació d'un arxiu amb l'òrgan i la col·lectivitat a la qual serveix. Pel que fa als arxius comarcals caldria definir amb precisió el seu nivell d'integració i/o dependència dels poders comarcals i dels municipis de les viles cap de comarca. Si fem una referència -entenc que inevitable i obligada- al model català cal reflexionar entorn del paper dels Consells Comarcals i, també, de la irrellevant relació amb els municipis caps de comarca. Caldria valorar, també, el grau d'assumpció de la necessitat de l'equipament arxivístic i dels seus efectes beneficiosos per a la col·lectivitat, fet ben demostrable per als arxius municipals i segurament menys diafan per als comarcals. És evident que l'arxiu comarcal no pot limitar-se a ser només l'arxiu municipal de la vila cap de comarca ni un centre aïllat de la realitat que l'envolta. La seva utilitat ha de ser directament proporcional a la seva capacitat de prestar serveis als municipis i a la col·lectivitat.

3. La capacitat de l'arxiu per tal d'acomplir amb les funcions que li corresponen com a gestor del patrimoni documental. En aquest cas, tant per als arxius municipals com per als comarcals hi ha dues premisses que considero fonamentals:

3.1. La ubicació jeràrquica i l'emplaçament orgànic de l'arxiu en l'organigrama de la institució. En aquest sentit, reitero la contemplació de l'arxiu com un servei central, adscrit a òrgans generalistes, de caràcter interdepartamental, per tal de poder exercir la seva funció en l'àmbit de tota l'administració en la qual s'insereixi (1). Val a dir que les dificultats objectives d'ambdues tipologies d'arxius per ubicar-se en els òrgans centrals és fa més evident en el cas dels comarcals, amb un disseny i una visualització pública encara massa tributària d'una concepció històricocultural dels arxius.

3.2. La capacitat de l'arxiu de liderar la implantació d'un sistema de gestió integral dels documents i la informació. Aquesta "competència" sobre la gestió de la documentació administrativa és fonamental i esdevé la pedra de toc del futur dels arxius del nostre país. Com més dificultats tinguin per assumir aquesta important parcel·la de la gestió dels documents, més compromès serà el seu futur. La definició d'un arxiu comarcal -o la seva redefinició allà on ja n'hi han- haurà de tenir en compte la seva necessària inserció en les polítiques de gestió corporativa dels documents i la informació.

4. El grau d'inversió econòmica que requereix el desenvolupament d'una xarxa d'arxius, siguin municipals o comarcals (infraestructures, personal, serveis, pressupostos). Si en el cas dels municipals -on és evident la seva inevitabilitat- la recuperació del sector no ha estat mancada de problemes i vaivens, i on persisteixen encara actualment greus dèficits, què cal dir dels arxius comarcals que -llevat d'honroses excepcions- no compten d'entrada amb un òrgan de poder que se'ls senti veritablement "seus". En ambdós casos, les limitacions són evidents. Els municipis han de fer front -sovint en solitari- de l'adequada organització, preservació i accés del seu patrimoni documental, mentre que els arxius comarcals arrossegueu també el llast de la insuficiència de recursos que, en el cas català, provoca que vint anys després d'inaugurar el primer arxiu comarcal encara no s'hagi reeixit a estendre aquesta xarxa arreu del país. Un sistema d'arxius que s'estengui en xarxa per tot el territori, com és el cas dels comarcals, precisa d'una decidida voluntat política -que s'ha de traduir forçosament amb uns pressupostos ordinaris i d'inversions adients- ja que es tracta d'un model molt complet però notablement costós econòmicament.

5. La seva distribució sobre el territori. L'emplaçament dels arxius municipals respon a una realitat històrica, sovint desigual, però innegablement sòlida i amb tradició. La xarxa d'arxius comarcals opera sobre un ens territorial -la comarca- de desigual extensió territorial, econòmica i demogràfica, la qual cosa obligaria -que no és el cas català- a formular un model flexible i adaptable a realitats diferents. Perquè és evident que cal fer-se una pregunta: es pot operar de la mateixa manera -amb un arxiu comarcal per a cada comarca- a les comarques industrials i d'alta densitat demogràfica com els Vallès i el Baix Llobregat, que, per exemple, a una comarca rural i de poblament espars del Pirineu?. I constati que en cap cas defenso l'abandó del patrimoni documental de les comarques més petites o menys poblades, sinó que simplement vull cridar l'atenció de la incongruència de formular un model que es distribueixi de la mateixa manera sobre el territori sense prendre en consideració les seves característiques territorials, econòmiques i demogràfiques. Cal tenir clar que estem parlant d'arxius, però també de política i de territori.

6. La centralització com a instrument de recuperació del patrimoni desatès i de promoció de l'accés dels ciutadans a la informació. És innegable que una de les virtualitats dels arxius comarcals catalans -i que, juntament amb la professionalitat dels seus responsables és un dels valors a considerar- és la seva capacitat per aplegar fons documentals que d'altra manera s'haurien perdut irremissiblement. Alguns municipis consideren que la política arxivística dels governs autònoms envers els arxius locals és orientada cap a la "incautació" dels arxius, però també és evident que en molts casos l'ingrés de fons documentals municipals als Arxius comarcals o provincials és la conseqüència lògica de la més absoluta desídia dels propis ajuntaments.

7. Algunes alternatives, no necessàriament excloents:

7.1. Cercar un model d'arxius territorials que vagin més enllà de la divisió comarcal, segurament encara massa atomitzada. En els darrers anys s'ha començat a parlar de possibles alternatives en la perspectiva de crear una xarxa menys atomitzada i que sigui assumible econòmicament en el doble vessant de protegir el patrimoni dels pobles petits o de procedència privada i a la vegada convertir-los en centres arxivístics fonamentalment prestadors de serveis, sobretot als municipis. Significaria impulsar una cultura de la "cooperació" enfront de la temuda "incautació". En el cas català s'ha parlat d'un model d'arxius "regionals" i, fins i tot, de "vegueries", d'acord amb un replantejament de l'ordenació futura del territori.

7.2. Aprofitar el vessant de suport i cooperació als municipis propis de les Diputacions provincials, impulsant, com és el cas de Barcelona, la figura de l'arxiver itinerant o de zona (2). Aquest model presuposa organitzar els arxius en origen, sense que suposés d'entrada l'inevitable trasllat a un arxiu superior.

Aquest model ha de garantir, però, dues qüestions que cal considerar:

- l'organització dels fons documentals i el seu adequat manteniment, ja que cal evitar entrar en el cicle infernal organització-desorganització-organització, molt costós i decebedor per al professional que en té cura i per als usuaris.

- dur a terme alguna mena de "duplicació" dels fons organitzats -microfilmació, digitalització- tant per evidents raons de preservació com per respondre a la demanda dels usuaris d'una mínima i sensata centralització de la informació.

Notes

(1) Alberch, Ramón: "El archivero y sus funciones en el organigrama y en la realidad de los municipios", XIII Jornadas de Archivos Municipales. El archivero: balance y perspectivas, Valdemoro, 2000, pp. 77-82.

(2) Llansó, Joaquim; Vila, Emma: "L'arxiver itinerant, un instrument per a la gestió integral del patrimoni documental en els municipis. L'experiència de la comarca del Bages", Lligall. Revista catalana d'arxivística, 10 (1995), pp. 155-170.

✍